

1974 KIBRIS KRİZİ SONRASINDA NATO’NUN TÜRKİYE’YE YÖNELİK SAVUNMA PLANLAMASI (1974-1976)

*NATO's Defence Planning Towards Turkey After the
1974 Cyprus Crisis (1974-1976)*

Dr. Öğr. Üyesi Macide BAŞLAMIŞLI

Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih
Ana Bilim Dalı, Ordu-Türkiye, E-mail: macidebaslamisli80@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0060-4376>

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/akalid.95673>

Makale Türü	Araştırma - Research	Article Type
Geliş Tarihi	4 Ağustos - August 2026	Received
Kabul Tarihi	24 Ağustos - August 2026	Acceptance
Yayın Tarihi	29 Ağustos - August 2026	Publication
Sayfa Aralığı	90 - 102	Pages Range

Macide Başlamışlı, “1974 Kıbrıs Krizi Sonrasında Nato’nun Türkiye’ye
Yönelik Savunma Planlaması”, *Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştır-
maları Dergisi (AKALİD)*, Cilt: 4, Sayı: 2, Ağustos 2026, s. 90-102.

Öz

Bu makale, 1974 Kıbrıs Krizi sonrasında NATO’nun Türkiye’ye yönelik savunma planla-
masında yaşanan gelişmeleri 1974-1976 dönemi üzerinden incelemektedir. Çalışmada,
Kıbrıs Krizi ve ardından gelen Amerikan silah ambargosunun, Türkiye için daha önce
belirlenmiş kuvvet hedeflerinin gerçekleştirilmesine nasıl yansıdığı ele alınmaktadır. Başta
NATO Savunma İnceleme Komitesi ve Savunma Planlama Komitesi belgeleri olmak üzere döne-
min NATO kayıtlarına dayanan çalışma, Türkiye’nin teçhizat, modernizasyon ve mali kaynak so-
runlarının Kıbrıs Krizi’nden önce de NATO savunma planlamasının gündeminde bulunduğunu
ortaya koymaktadır. Bu bakımdan kriz, Türkiye için belirlenen temel kuvvet hedeflerinde belirgin
bir değişikliğe yol açmamıştır. Buna karşılık Amerikan askeri yardımının kesilmesi, mevcut hedefle-
rin gerçekleştirilmesini güçleştirmiş ve Türkiye’nin dış desteğe duyduğu ihtiyacı daha belirgin hale
getirmiştir. NATO belgelerinin kronolojik olarak incelenmesi, Kıbrıs Krizi sonrasında asıl değişi-
min kuvvet hedeflerinin kendisinden çok, bu hedeflerin gerçekleştirileceği siyasi ve mali şartlarda
meydana geldiğini göstermektedir

Anahtar Kelimeler: Türkiye, NATO, Kıbrıs Krizi, Savunma Planlaması, Kuvvet Hedefleri.

Abstract

This article examines developments in NATO's defence planning for Turkey in the aftermath of the 1974 Cyprus Crisis, focusing on the period from 1974 to 1976. It considers how the Cyprus Crisis and the subsequent U.S. arms embargo affected the implementation of the force goals previously established for Turkey. Drawing primarily on contemporary NATO records, particularly documents of the Defence Review Committee and the Defence Planning Committee, the study shows that Turkey's problems concerning military equipment, modernization, and financial resources had already been part of NATO defence planning before the Cyprus Crisis. In this respect, the crisis did not lead to a significant change in the principal force goals established for Turkey. The suspension of U.S. military assistance, however, made the existing goals more difficult to achieve and rendered Turkey's need for external support more pronounced. A chronological examination of NATO records indicates that the principal change following the Cyprus Crisis lay not so much in the force goals themselves as in the political and financial conditions under which those goals were to be achieved.

Keywords: NATO, Cyprus Crisis, Defence Planning, Force Goals.

Giriş

1974 Kıbrıs Krizi, Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlığın NATO'nun güney kanadının askeri işleyişini doğrudan etkileyen bir soruna dönüşmesine yol açtı. Türkiye'nin 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmasıyla başlayan süreç, iki NATO müttefiki arasında doğrudan çatışma ihtimalini gündeme getirirken, Ağustos ayında Yunanistan'ın NATO'nun entegre askeri yapısından çekilmesi güney kanadındaki mevcut askeri düzenlemeleri de etkiledi. Bunu, Şubat 1975'te Türkiye'ye yönelik Amerikan silah ambargosu ve Temmuz ayında Türk hükümetinin ülkedeki ortak Türk-Amerikan savunma tesislerinin faaliyetlerine ilişkin aldığı kararlar izledi. Böylece Kıbrıs Krizi'nin sonuçları, Türk-Yunan anlaşmazlığının sınırlarını aşarak NATO'nun güney kanadındaki kuvvet yapısı ve savunma düzenlemeleri bakımından da önem kazandı (Balcı, 2012). Bununla birlikte Kıbrıs Krizi, NATO'nun Türkiye'ye ilişkin savunma planlamasını bütünüyle yeni bir sorunla karşı karşıya bırakmış değildi. Türkiye'nin kara, hava ve deniz kuvvetlerinin modernizasyon ihtiyacı, mevcut teçhizatın yenilenmesi ve belirlenen kuvvet hedeflerinin ülkenin ekonomik imkânlarıyla ne ölçüde gerçekleştirilebileceği kriz öncesinde de NATO planlama mekanizmalarının gündeminde bulunuyordu. Türkiye'nin geniş bir askeri kuvveti muhafaza etmesine karşılık bu kuvvetin modernizasyonunda dış askeri yardıma duyduğu ihtiyaç, NATO'nun Türkiye'ye ilişkin değerlendirmelerinde süreklilik gösteren meselelerden biriydi. 1974 sonrasında değişen, bu sorunların varlığından ziyade içinde değerlendirildikleri siyasi ve askeri şartlardı. Kıbrıs Krizi sonrasında ortaya çıkan gelişmeler bu bakımdan NATO savunma planlaması açısından yeni güçlükler doğurdu. Yunanistan'ın entegre askeri yapıdan ayrılması güney kanadındaki mevcut düzenlemeleri etkilerken, Türkiye'ye yönelik Amerikan silah ambargosu Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonu ve NATO tarafından belirlenen kuvvet hedeflerinin gerçekleştirilmesi bakımından ilave belirsizlik yarattı. Türkiye'nin ekonomik kaynaklarının sınırlılığı da dikkate alındığında, mesele NATO açısından Türkiye'nin stratejik öneminin tespit edilmesinden ibaret değildi. Asıl sorun, mevcut kuvvet yapısının hangi ölçüde

sürdürülebileceği, daha önce belirlenen hedeflerin değişen şartlar altında ne ölçüde gerçekleştirilebileceği ve ortaya çıkan askeri ihtiyaçların nasıl karşılanacağıydı.

Kıbrıs Krizi’nin Türk-Amerikan ilişkileri, Türk-Yunan ilişkileri ve NATO’nun güney kanadı üzerindeki sonuçları mevcut literatürde farklı yönleriyle ele alınmıştır. Coulombis (1983), ABD, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri Kıbrıs sorununun da belirleyici olduğu üçlü bir çerçevede değerlendirirken, Bölükbaşı (1988) Kıbrıs meselesinin Türk-Amerikan ilişkilerindeki yerini Soğuk Savaş şartları içerisinde incelemiştir. Bahcheli (1990) Türk-Yunan ilişkilerinin gelişiminde Kıbrıs ve Ege anlaşmazlıklarının rolüne odaklanmış, Hale (2000) ise Kıbrıs Krizi ve Amerikan silah ambargosunu Türkiye’nin dış politikası ve Batı ittifakıyla ilişkileri bağlamında ele almıştır. Bu çalışmalar, 1974 Krizi’nin siyasi ve diplomatik sonuçlarının anlaşılmasına önemli katkılar sağlamakla birlikte, NATO’nun Türkiye’ye ilişkin savunma planlama sürecini ve kuvvet hedeflerini doğrudan incelememektedir.

NATO boyutunu daha doğrudan ele alan Balcı (2012), Kıbrıs krizlerinin İttifakın güney kanadı üzerindeki etkilerini ve Türkiye ile Yunanistan arasında ortaya çıkan ittifak içi sorunları incelemiştir. Bununla birlikte, Balcı’nın makalesinin temel odağı da NATO’nun Türkiye için belirlediği kuvvet hedeflerinin kriz öncesi ve sonrasında nasıl değerlendirildiği veya Türkiye’nin askeri kapasitesine ilişkin sorunların savunma planlama mekanizmasına nasıl yansıdığı değildir. Türkiye’nin stratejik konumunun ambargo sonrasında Amerikan ve NATO belgelerinde nasıl değerlendirildiğini ele alan daha yakın tarihli bir makale ise farklı Amerikan kurumları ile NATO’nun Türkiye’ye ilişkin değerlendirmelerini karşılaştırarak Türkiye’nin askeri kapasitesinin sürdürülmesinde dış desteğin önemini ortaya koymuştur (Başlamışlı, 2025). Ancak bu makalede de NATO’nun savunma planlama süreci ve Türkiye için belirlenen kuvvet hedeflerinin 1974 sonrasındaki seyri başlı başına bir inceleme konusu olarak ele alınmamıştır.

Bu makale, mevcut literatürden farklı olarak Kıbrıs Krizi’nin NATO’nun Türkiye’ye yönelik savunma planlamasına etkisini, kriz öncesinde belirlenen kuvvet hedefleri ile 1974 sonrasında hazırlanan NATO değerlendirmelerini karşılaştırarak incelemektedir. Bu karşılaştırma, Türkiye’nin teçhizat, modernizasyon ve mali kaynak sorunlarının Kıbrıs Krizi’yle ortaya çıkmadığını, kriz öncesinde de NATO planlama belgelerinde yer aldığını göstermektedir. Buna karşılık 1974 sonrasında Amerikan askeri yardımının kesilmesi, mevcut hedeflerin gerçekleştirilmesini daha güç hâle getirmiş ve Türkiye’nin dış desteğe duyduğu ihtiyacı NATO savunma planlamasında daha belirgin bir sorun hâline getirmiştir. Bu yönüyle makale, Kıbrıs Krizi’nin NATO savunma planlamasında yeni kuvvet hedefleri ortaya çıkarmasından ziyade, mevcut hedeflerin uygulanabilirliği üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Makale, Kıbrıs Krizi’nin başladığı 1974 yılından Türkiye’ye askeri yardım meselesinin NATO bünyesinde oluşturulan özel bir grup aracılığıyla ayrıca ele alınmaya başlandığı 1976 yılına kadar uzanan döneme odaklanmaktadır. Bu tarih aralığı, kriz sonrasında Türkiye’nin kuvvet hedefleri ve askeri ihtiyaçlarına ilişkin NATO değerlendirmelerinin geçirdiği seyri izlemeye imkân vermektedir. Makalenin temel kaynaklarını NATO Savunma İnceleme Komitesi (*Defence Review Committee-DRC*) ile Savunma Planlama

Komitesi (*Defence Planning Committee-DPC*) tarafından hazırlanan Türkiye'ye ilişkin belgeler oluşturmaktadır. Özellikle bunlar, Türkiye'nin kara, hava ve deniz kuvvetlerinin durumu, modernizasyon ihtiyaçları, belirlenen kuvvet hedefleri ve bunların gerçekleştirilmesinde karşılaşılan ekonomik ve askeri sınırlamalar hakkında ayrıntılı değerlendirmeler içermektedir. Belgelerin kriz öncesi ve sonrasındaki değerlendirmelerle birlikte okunması, NATO'nun Türkiye'ye ilişkin planlamasında hangi unsurların devam ettiğini ve 1974 sonrasında hangi sorunların daha belirgin hale geldiğini izlemeye olanak sunmaktadır.

Makale, 1974 Kıbrıs Krizi'nin NATO'nun Türkiye'ye yönelik savunma planlamasında bir kopuş yaratmadığını, ancak kriz sonrasında ortaya çıkan gelişmelerin mevcut planlamanın uygulanmasını güçleştirdiğini ileri sürmektedir. Türkiye'nin teçhizat, modernizasyon ve mali kaynak sorunları kriz öncesinde de mevcut olmakla birlikte, özellikle Amerikan askerî yardımının kesilmesi, daha önce belirlenmiş kuvvet hedeflerinin gerçekleştirilmesini zorlaştırmış ve Türkiye'nin askerî ihtiyaçları ile mevcut kaynakları arasındaki farkı NATO savunma planlamasında daha belirgin bir sorun haline getirmiştir.

1. Kıbrıs Krizi ve NATO'nun Güney Kanadında Askeri Düzenin Bozulması

1974 Kıbrıs Krizi, Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlığı NATO açısından yeni bir boyuta taşıdı. İki ülke arasındaki Kıbrıs kaynaklı sorunlar ittifak için yeni değildi. Bununla birlikte Temmuz 1974'te başlayan gelişmeler, anlaşmazlığın NATO'nun güney kanadındaki askeri düzeni doğrudan etkileyen sonuçlar doğurmasına yol açtı. Krizin ilk günlerinden itibaren Türk ve Yunan kuvvetlerinin NATO'nun entegre askeri yapısı içerisindeki konumu tartışma konusu haline gelirken, iki müttefik arasındaki gerilim ittifakın bölgedeki mevcut komuta ve kuvvet düzeninin işleyişini de güçleştirdi. Bu durumun ilk somut göstergelerinden biri, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin hemen ardından ortaya çıktı. NATO Uluslararası Askeri Karargahı tarafından 21 Temmuz 1974'te hazırlanan "*Withdrawal of Turkish Forces to National Control*" başlıklı çalışma memorandumu (NATO Archives, 21 July 1974, IMSWM-172-74), Türk kuvvetlerinin ulusal kontrole¹ alınması meselesini gündeme getiriyordu. Belgenin hareketin başlamasından bir gün sonra hazırlanmış olması, Kıbrıs'taki gelişmelerin NATO'nun askeri düzeni üzerindeki etkilerinin ittifak makamları tarafından daha krizin başlangıç aşamasında ele alınmaya başladığını göstermektedir. Böylece Kıbrıs sorunu, diplomatik ve siyasi boyutlarının yanında, NATO'ya tahsis edilmiş kuvvetlerin statüsü ve kullanılabilirliği bakımından da ittifakın gündemine girmiş oldu.

Krizin NATO açısından doğurduğu daha kapsamlı sorun ise Yunanistan'ın aldığı kararla ortaya çıktı. Atina yönetimi, Kıbrıs'taki gelişmeler ve NATO'nun krize yönelik tutumu karşısında 14 Ağustos 1974'te ittifakın entegre askeri yapısından çekileceğini açıkladı. Bu karar, Yunanistan'ın NATO üyeliğinin sona ermesi anlamına gelmemekle

¹ Ulusal kontrol (national control), NATO komuta düzenine tahsis edilmiş kuvvetlerin ilgili devletin kendi ulusal askerî makamlarının kontrolüne alınmasını ifade etmektedir. Bu durum devletin NATO üyeliğinin sona ermesi anlamına gelmemektedir. Kıbrıs Harekâtı sırasında Türk kuvvetlerinin millî kontrole alınmasına ilişkin bkz. NATO, "Withdrawal of Turkish Forces to National Control," 21 July 1974, IMSWM-172-74.

birlikte, güney kanadındaki mevcut askeri düzen açısından önemli sonuçlar doğurabilecek nitelikteydi. Nitekim NATO askeri makamları kısa süre içerisinde Yunan kuvvetlerinin entegre yapıdan ayrılmasının muhtemel sonuçlarını incelemeye yöneldi. 11 Eylül 1974 tarihli ve *“Implications of the Withdrawal of the Greek Military Forces from the Integrated NATO Forces”* başlıklı belge, meselenin Uluslararası Askeri Karargah düzeyinde ayrıca ele alındığını göstermektedir (NATO Archives, 11 September 1974, IMSM-0400-74). Dolayısıyla Kıbrıs krizinin üzerinden henüz iki ay geçmeden ittifak, güney kanadındaki iki önemli üyesinin kuvvetlerinin NATO komuta düzeniyle ilişkisini yeniden değerlendirmek durumunda kalmıştı. Bu gelişmeler, NATO’nun 1975-1980 dönemine yönelik kuvvet planlamasının sürdüğü bir döneme rastlaması bakımından ayrıca önem taşımaktaydı. Savunma İnceleme Komitesi tarafından hazırlanan 1975-1980 kuvvet hedeflerine ilişkin taslak rapor 22 Mayıs 1974’te, başka bir ifadeyle Kıbrıs krizinden önce Savunma Planlama Komitesi’nin değerlendirmesine sunulmuştur (NATO Archives, DPC/D(74)10). NATO böylece Temmuz 1974’e girerken üye devletlerin takip eden yıllarda ittifaka sağlayacakları askeri katkıları ve bu katkıların mali gereklerini belirlemeye çalışıyordu. Ancak Kıbrıs’ta başlayan kriz söz konusu mevcut planlama sürecinin üzerine, Türkiye ve Yunanistan’ın ittifakın askeri yapısı içerisindeki konumlarına ilişkin yeni sorunlar ekledi.

Kuvvet hedeflerine ilişkin çalışmalar ise, Türkiye ve Yunanistan’ın NATO savunma planlaması açısından taşıdığı yükün boyutlarını da ortaya koymaktaydı. Buna göre, Savunma İnceleme Komitesi’nin 1975-1980 kuvvet hedeflerine ilişkin genel raporunda, üye ülkelerin mevcut ulusal planları ile NATO askeri makamlarınca öngörülen hedeflerin mali gerekleri karşılaştırılmıştı. Nitekim Türkiye’nin ulusal planlarında 1975-1980 döneminde savunma harcamalarında yıllık ortalama yüzde 6’lık bir artış öngörülürken, NATO kuvvet hedeflerinin karşılanabilmesi için gerekli yıllık artış yüzde 15,8 olarak hesaplanıyordu. Yunanistan bakımından ise yıllık artış oranının yüzde 2,8 olması ve kuvvet hedeflerinin gerçekleştirilmesi hâlinde yüzde 12,2’ye ulaşması bekleniyordu. (NATO Archives, DRC-WP(74)1 GEN REP-REV1). Bu rakamlar, Kıbrıs krizinden önce bile NATO’nun iki ülke için öngördüğü kuvvet hedefleri ile mevcut ulusal planlar arasında dikkate değer bir fark bulunduğunu göstermektedir.

Bu nedenle 1974 Kıbrıs Krizi’nin NATO savunma planlaması üzerindeki etkisi, kriz öncesinde mevcut olmayan yeni bir askeri sorunun ortaya çıkmasından çok, hâlihazırda önemli mali ve askeri güçlükler içeren bir planlama sürecinin siyasi kriz nedeniyle daha karmaşık hale gelmesi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Türkiye’nin bazı kuvvetlerini ulusal kontrole alması ve ardından Yunanistan’ın entegre askeri yapıdan çekilmesi, NATO’nun 1975-1980 dönemi için oluşturduğu kuvvet hedeflerinin uygulanacağı stratejik ve kurumsal zemini değiştirdi. Bu bakımdan Kıbrıs krizi, Türk-Yunan anlaşmazlığını NATO açısından ikili bir uyuşmazlığın ötesine taşıyarak güney kanadındaki kuvvetlerin statüsü, komuta ilişkileri ve uzun vadeli savunma planlamasıyla bağlantılı bir mesele haline getirdi.

2. Kıbrıs Krizi Sonrasında Türkiye’nin Kuvvet Planları ve NATO’nun Savunma Beklentileri

Kıbrıs krizinin NATO'nun güney kanadında yarattığı belirsizlik, Türkiye'nin ittifaka tahsis ettiği kuvvetlerin büyüklüğünden çok bu kuvvetlerin mevcut durumu ve takip eden yıllarda sürdürülebilirliği meselesini öne çıkardı. Bu bakımdan Savunma İnceleme Komitesi'nin Kasım 1974'te hazırladığı Türkiye ülke raporu, krizin hemen sonrasında NATO'nun Türk Silahlı Kuvvetleri'nin durumuna ilişkin değerlendirmelerini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Türkiye'nin 1975-1979 dönemine ait kuvvet planlarını incelemek amacıyla hazırlanan rapor, Türk hükümetinin 1975-1980 kuvvet hedeflerine verdiği cevabıyla Defence Planning Questionnaire kapsamında sunduğu bilgilere dayanıyordu. Bununla birlikte Türkiye'nin cevabının NATO'ya ancak 6 Kasım 1974'te ulaşması nedeniyle taslak rapor öncesinde öngörülen üçlü görüşmeler gerçekleştirilememiş, NATO yetkilileri raporun tamamlanabilmesi için Türk makamlarından ilave bilgilere ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdi (NATO Archives, November 1974: DRC/WP(74)5 TU).

Raporda ortaya çıkan tablo, Türkiye'nin NATO savunma düzeni içerisindeki askeri katkısının büyüklüğü ile bu kuvvetlerin etkin biçimde kullanılabilmesi için gerekli imkânlar arasındaki farklılığı ortaya koyuyordu. 1974 sonu itibarıyla Türk Kara Kuvvetleri'nin toplam personel mevcudunun yaklaşık 380.000 olduğu tahmin edilmekte, bunların 223.022'si NATO'ya tahsis edilmiş birliklerde görev yapmaktaydı. Seferberlik halinde ilk on beş gün içerisinde çağrılacak yaklaşık 384.000 kişilik bir ihtiyat kuvvetinin de bulunduğu belirtiliyordu. Bunun yanında yakın zamanda askerlik hizmetini tamamlamış yaklaşık 380.000 yerel ihtiyat personelinin genel seferberlik ilanına gerek kalmadan yeniden silah altına alınabileceği ve bunların birliklerine yirmi dört saat içerisinde ulaşabilecekleri hesaplanıyordu (NATO Archives, DRC/WP(74)5 TU). Asıl güçlük, bu geniş kuvvet yapısının çağdaş teçhizatla donatılması ve NATO'nun öngördüğü hazırlık standartlarında tutulmasıydı. Nitekim Savunma İnceleme Komitesi, Türk muharip birliklerinin ana teçhizat bakımından önemli eksiklikler taşıdığına dikkat çekiyordu. Rapora göre 1974 sonu itibarıyla muhabere teçhizatının yaklaşık yüzde 62'si, nükleer, biyolojik, kimyasal savunma teçhizatının ise yüzde 71'i mevcut olacaktı. Üstelik incelenen planlama döneminde bu oranların iyileştirilmesine yönelik herhangi bir program öngörülmemişti. NATO makamlarının "*considerable deficiencies*" olarak nitelendirdiği bu durum, Türkiye'nin sahip olduğu geniş kuvvet yapısının askeri etkinliğinin değerlendirilmesinde teçhizat sorununu öne çıkarıyordu (NATO Archives, DRC/WP(74)5 TU).

Hazırlık düzeyi bakımından ortaya çıkan tablo daha farklıydı. Türk makamlarının verdiği bilgilere göre başlıca muharip birliklerin büyük bölümü genel savunma planında öngörülen mevzilerine kırk sekiz saat içerisinde, geri kalanları ise yetmiş iki saat içerisinde ulaşabilecek durumdaydı. Bununla birlikte NATO'nun A ve B kategorisindeki birlikler için belirlediği personel ve hazırlık standartlarının karşılanması ile birliklerin gerekli teçhizata sahip olması aynı ölçüde güvence altına alınmış değildi (NATO Archives, DRC/WP(74)5 TU). Bu nedenle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin büyüklüğü tek başına NATO'nun güney kanadındaki askeri kapasitesinin yeterliliğini göstermiyordu. Kuvvetlerin savaş zamanında kullanılabilirliği, teçhizat seviyesi ve modernizasyon kapasitesi savunma planlamasının temel unsurları arasında yer alıyordu. Bu

sorun mali planlamada daha açık biçimde görülmekteydi. Türkiye’nin savunma harcamaları cari fiyatlarla artmasına rağmen, bu artışın önemli bir kısmı yüksek enflasyon nedeniyle bir kapasite artışına dönüşmüyordu.

NATO hesaplamalarına göre 1974/75 mali yılında savunma harcamalarında parasal olarak yüzde 37,4 oranında artış görülmesine karşılık reel artış yüzde 2,4 düzeyinde kalmıştı. 1975/76 için cari fiyatlarla yüzde 21 oranında artış öngörülmesine rağmen reel olarak yüzde 2,6’lık bir azalma hesaplanıyordu. 1976-1979 dönemine ilişkin ortalamalarda da cari harcamalardaki artışın reel anlamda hemen hemen herhangi bir genişleme sağlamayacağı tahmin edilmekteydi (NATO Archives, DRC/WP(74)5 TU, “Turkey,” Defence Expenditure Table). Savunma bütçesinin dağılımı, bu güçlüğü daha da belirginleştiriyordu. 1973/74’te toplam savunma harcamalarının yüzde 89,8’i işletme giderlerine ayrılırken sermaye harcamalarının payı yüzde 10,2 düzeyindeydi. 1974/75’te işletme giderlerinin oranı yüzde 91,3’e yükselmiş, sermaye harcamalarının payı yüzde 8,7’ye gerilemişti. 1975/76 için ise sermaye harcamalarının toplam içerisindeki payının yüzde 8,1’e düşeceği öngörülmüyordu. Daha dikkat çekici olan, doğrudan teçhizata ayrılan payın aynı dönemde yüzde 5’ten yüzde 3’e ve ardından yaklaşık yüzde 2 seviyesine gerilemesiydi. (NATO Archives, DRC/WP(74)5 TU, “Turkey,” Defence Expenditure Table). Nitekim bu veriler Türkiye’nin büyük bir askeri kuvveti muhafaza etmek için önemli kaynak ayırmasına rağmen yeni teçhizat ve modernizasyon için kullanabileceği mali alanın giderek daraldığını göstermekteydi. Bu tablo Kıbrıs krizi sonrasında NATO savunma planlaması bakımından özel bir önem kazandı.

Krizden önce hazırlanan 1975-1980 kuvvet hedefleri, Türkiye’nin mevcut ulusal planlarının üzerinde bir savunma çabasını gerekli görüyordu (NATO, 1974, DRC/WP/74/2). Buna karşılık Kasım 1974’te hazırlanan ülke raporu, Türk Silahlı Kuvvetlerinin halihazırda önemli teçhizat eksiklikleriyle karşı karşıya bulunduğunu ve savunma bütçesindeki artışların reel anlamda modernizasyon için yeterli kaynak yaratmadığını ortaya koyuyordu (NATO, 1974). Böylece NATO’nun Türkiye’den beklediği kuvvet katkısının sürdürülmesi ile bu katkının mali ve teknolojik gerekliliklerinin karşılanması arasındaki mesafe, Kıbrıs krizinin ardından daha belirgin bir savunma planlaması sorununa dönüşüyordu. Bununla birlikte, bu aşamada Kıbrıs krizinin söz konusu askeri ve mali eksiklikleri doğrudan ortaya çıkardığını ileri sürmek mümkün değildir. NATO belgeleri, Türkiye’nin teçhizat ve modernizasyon sorunlarının daha önce başlayan ve uzun vadeli nitelik taşıyan yapısal sorunlar olduğunu göstermektedir. Kıbrıs krizinin önemi, bu sorunları yaratan gelişme olmasından ziyade, Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’nun güney kanadındaki konumlarının tartışmaya açıldığı bir dönemde mevcut kapasite sorunlarının stratejik önemini artırmasında yatmaktadır (NATO, 1974, DRC/WP/74/2). Türkiye NATO’nun entegre askeri yapısı ve kuvvet planlama süreci içerisinde kalırken, Yunanistan’ın Ağustos 1974’te entegre askeri yapıdan çekilmesi güney kanadının mevcut savunma düzenini daha da karmaşık hale getirmiştir (Balcı, 2012: 30, 31). Bu nedenle 1974 sonrasında NATO açısından Türkiye’nin konumu iki yönlü bir nitelik taşıyordu. Bir taraftan ülkenin sahip olduğu geniş kara kuvvetleri ve ittifaka tahsis ettiği askeri birlikler güney kanadının

savunulmasında önemli bir unsur olmaya devam ediyordu. Diğer taraftan bu kuvvetlerin teçhizatlandırılması, modernizasyonu ve uzun vadeli mali sürdürülebilirliği NATO'nun Türkiye'den beklediği askeri katkının gerçekleştirilmesini güçleştiriyordu (NATO, 1974, DRC/WP/74/2). Kıbrıs krizi böylece NATO'nun güney kanadındaki siyasi anlaşmazlıkları ve ittifakın daha önce mevcut olan kuvvet planlama sorunlarını aynı dönemde karşı karşıya getirdi.

3. Amerikan Silah Ambargosu ve NATO'nun Güneydoğu Kanadında Savunma Kapasitesi Sorunu

1974 sonlarında Türkiye'nin kuvvet planlarını değerlendiren NATO makamları açısından dış askeri yardım, Türk Silahlı Kuvvetlerinin modernizasyonunu tamamlayan ikincil bir unsur değil, kuvvet hedeflerinin gerçekleştirilebilmesinin temel koşullarından biriydi. Savunma İnceleme Komitesi'nin Kasım 1974 tarihli Türkiye raporunda bu durum ayrı bir "*External Aid*" başlığı altında ele alınmıştı (NATO Archives, DRC/WP(74)5 TU, "Defence Planning Review 1975-1979: Turkey," November 1974). Rapora göre Türkiye, silahlı kuvvetlerini dış yardım ve ulusal kaynakları birlikte kullanarak modernize etmeyi amaçlayan bir geçiş dönemindeydi. Bununla birlikte öngörülebilir gelecekte gerek mali gerekse askeri malzeme bakımından dış yardıma önemli ölçüde bağımlı kalacağı tahmin ediliyordu. Bu bağımlılığın özellikle Hava Kuvvetleri bakımından belirgin olduğu belirtiliyordu (NATO Archives, DRC/WP(74)5 TU).

NATO'nun değerlendirmesinde dikkat çekici olan, dış yardım meselesinin Türkiye'nin milli savunma ihtiyaçlarının ötesinde doğrudan ittifakın güneydoğu kanadının savunma kapasitesiyle ilişkilendirilmesi idi. Raporda, dış askeri yardımın sağlanmaması halinde Güneydoğu kanadının savunma kapasitesinde ciddi bir gerilemenin kaçınılmaz olacağı belirtiliyordu (NATO Archives, DRC/WP(74)5 TU). Bu kaygının temelinde NATO'nun kısa süre önce kabul ettiği kuvvet hedefleri bulunuyordu. 1975-1980 kuvvet hedeflerinin 1974 baharındaki görüşmeleri sırasında Türkiye için belirlenen hedeflerin büyük bölümünün önemli miktarda dış yardım olmaksızın gerçekleştirilemeyeceği sonucuna varılmıştı. Bu nedenle Türk makamlarının görüşleri de dikkate alınarak milli kaynaklarla gerçekleştirilebilecek hedeflerle kısmen veya tamamen dış yardım gerektiren hedefler birbirinden ayrılmıştı (NATO Archives, DRC/WP(74)5 TU). Böylece dış yardımın devamı, daha Kıbrıs krizi ve ardından gelen Amerikan ambargosu tartışmalarından önce NATO'nun Türkiye'ye yönelik kuvvet planlamasının varsayımlarından biri haline gelmişti.

Türkiye'nin askeri yardım kaynakları içerisinde Amerika Birleşik Devletleri belirleyici bir konuma sahipti. NATO raporuna göre 1974 yılında Türkiye'ye Amerika Birleşik Devletleri ve Federal Almanya tarafından askeri yardım sağlanmış, Kanada ve İtalya ise önceki yıllarda yedek parça ve çeşitli askeri malzemelerle katkıda bulunmuştu. ABD'nin 1974 yılı için öngörülen askeri yardımının 100,5 milyon dolar düzeyinde olduğu, ancak raporun hazırlandığı tarihe kadar bunun yaklaşık 61,2 milyon dolara ulaştığı belirtiliyordu. 1975 yılı için ise 80 milyon dolarlık Amerikan yardımı öngörülmüştü (NATO Archives, DRC/WP(74)5 TU). Zira bu veriler, NATO'nun Türkiye için hazırladığı kuvvet planlarının önemli ölçüde devam edeceği varsayılan Amerikan

askeri desteğine dayandığını göstermektedir. Ancak Kıbrıs krizi sonrasında ABD Kongresi’nde ortaya çıkan gelişmeler bu varsayımı belirsiz hale getirdi. Kasım 1974 tarihli NATO raporu, Amerikan yardımının devamının Kıbrıs meselesindeki gelişmelere bağlı hale geldiğini açık şekilde kaydediyordu. Dolayısıyla NATO’nun Türkiye’nin kuvvet planlarını değerlendirdiği sırada ittifak makamları, Türkiye için öngörülen Amerikan yardımının kesilmesi ihtimalinin farkındaydı (NATO Archives, DRC/WP(74)5 TU). Bu durum, Kıbrıs krizinin NATO savunma planlaması üzerindeki etkisinin önemli bir boyutunu oluşturuyordu. Buna göre siyasi bir krize tepki olarak gündeme gelen Amerikan yardım kısıtlaması, NATO’nun daha önce kabul edilmiş kuvvet hedeflerinin uygulanabilirliğini de etkileyebilecek nitelikteydi.

Amerikan askeri yardımının kesilmesi, 5 Şubat 1975’te yürürlüğe girdi (FRUS, 1975: Doc. 173). Böylece ambargo NATO’nun birkaç ay önce ihtimal olarak değerlendirdiği bir gelişmeyi fiili bir savunma planlaması sorununa dönüştürdü. Burada ambargonun etkisini Türkiye’nin askeri kapasitesindeki bütün eksikliklerin nedeni olarak değerlendirmek doğru değildir. Önceki bölümde görüldüğü üzere Türk Silahlı Kuvvetleri’nin teçhizat, modernizasyon ve finansman sorunları ambargodan önce de NATO belgelerine yansımıştı. Ambargonun önemi, mevcut yapısal eksikliklerin giderilmesinde NATO tarafından gerekli görülen başlıca dış destek kaynaklarından birinin kesilmesinde yatıyordu.

Nitekim Ford yönetimi de ambargonun yürürlüğe girdiği gün yaptığı açıklamada Türkiye’ye askeri yardımın Kıbrıs meselesinin bir unsuru olmaktan ziyade Doğu Akdeniz’in ve Batı güvenliğinin gerekleriyle bağlantılı olduğunu savundu (FRUS, 1975: Doc. 173). Yönetim, yardımın durdurulmasının bölgesel güvenlik üzerinde geniş kapsamlı sonuçlar doğurabileceği görüşündeydi. Her ne kadar bu değerlendirme Amerikan yönetiminin Kongre karşısındaki tutumunu yansıtsa da NATO’nun Kasım 1974 tarihli savunma planlama raporunda dile getirilen kaygılarla önemli ölçüde örtüşmekteydi. Her iki değerlendirmede de Türkiye’nin askeri kapasitesi daha geniş Doğu Akdeniz ve Güneydoğu kanadı güvenliği içerisinde ele alınıyordu.

Ambargonun ittifak ilişkileri üzerindeki etkisi birkaç ay içerisinde başka bir boyut kazandı. Amerikan askeri yardımının yeniden başlatılmasına yönelik girişimlerin Temmuz 1975’te Temsilciler Meclisi’nde sonuçsuz kalmasının ardından Türk hükümeti 25 Temmuz’da Türkiye’deki ortak Türk-Amerikan savunma tesislerindeki Amerikan faaliyetlerini askıya aldı. Gelişme NATO’nun askeri makamlarının da gündemine girdi. Uluslararası Askeri Karargahın 27 Ağustos 1975 tarihli IMSM-0455-75 sayılı belgesi doğrudan “Suspension of US Base Operations in Turkey” başlığını taşıyordu (NATO Archives, 27 August 1975, IMSM-0455-75, “Suspension of US Base Operations in Turkey”). Böylece Kıbrıs krizinden kaynaklanan anlaşmazlığın sonuçları, askerî yardım ve kuvvet modernizasyonu meselesinden Türkiye’deki Amerikan askeri varlığının faaliyetlerine kadar uzanmıştı. Dolayısıyla bu süreç, 1974 Kıbrıs krizinin NATO açısından neden ikili Türk-Amerikan ilişkilerinin ötesinde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Krizden önce NATO, Türkiye’nin 1975-1980 kuvvet hedeflerinin önemli bir bölümünün dış askeri yardımla gerçekleştirilebileceğini öngör-

müştü. Krizin ardından ise bu yardımın başlıca sağlayıcısı olan ABD'nin desteği kesilmiş ve birkaç ay sonra Türkiye'deki Amerikan askeri faaliyetleri de sınırlandırılmıştı. Dolayısıyla 1974-1975 döneminde ortaya çıkan gelişmeler, Türkiye'nin NATO'ya tahsis ettiği kuvvetlerin modernizasyonu, ittifakın kuvvet hedeflerinin uygulanabilirliği ve Güneydoğu kanadındaki askeri düzen üzerinde birbirini izleyen sorunlar yaratmıştır.

1976'dan itibaren NATO içerisinde Türkiye'ye askeri yardım meselesinin kurumsal düzeyde ele alınmaya başlanması, sorunun geçici bir Türk-Amerikan anlaşmazlığı olarak kalmadığını göstermesi bakımından ayrıca önemlidir. Zira 23 Temmuz 1976 tarihli Uluslararası Askeri Karargah belgesi, Portekiz ve Türkiye'ye askeri yardım sağlanması amacıyla bir amaca özel (ad hoc) grubun oluşturulmasını konu edinmekteydi. Aynı grup Aralık 1976'da NATO askeri makamlarının gündeminde yer almaya devam etti (NATO Archives, IMSM-0445-76, "Establishment of an Ad Hoc Group on Military Assistance for Portugal and Turkey," 23 July 1976; IMSM-0714-76, "Ad Hoc Group on Military Assistance to Portugal and Turkey," 8 December 1976). Bu gelişme, Türkiye'nin askeri kapasitesinin desteklenmesi meselesinin ambargonun başlamasından yaklaşık bir buçuk yıl sonra ittifak içinde daha kurumsal bir nitelik kazandığını göstermektedir. Buradan hareketle NATO'nun 1976'da Türkiye'ye askeri yardım meselesini özel bir çalışma mekanizması içerisinde ele almaya başlaması ise Güneydoğu kanadındaki kapasite sorununun ittifak düzeyinde devam eden bir meseleye dönüştüğüne işaret etmektedir.

4. Yunanistan'ın Askeri Kanattan Çekilmesi ve Güney Kanadında Savunma Planlamasının Değişimi

Türkiye'nin askeri kapasitesi ve dış yardım ihtiyacı NATO'nun güneydoğu kanadına ilişkin değerlendirmelerinde giderek daha belirgin bir yer edinirken, Kıbrıs krizinin ittifakın savunma planlaması üzerindeki diğer önemli sonucu Yunanistan'ın entegre askeri yapıdan çekilmesiydi. Atina'nın Ağustos 1974'te aldığı karar Yunanistan'ın NATO üyeliğini sona erdirmemekle birlikte, ülkenin ittifakın askeri komuta ve kuvvet planlama mekanizmaları içerisindeki konumunu değiştirdi. NATO askeri makamlarının 11 Eylül 1974 tarihli *"Implications of the Withdrawal of the Greek Military Forces from the Integrated NATO Forces"* başlıklı çalışması, çekilmenin askeri sonuçlarının krizin hemen ardından ittifak içerisinde incelenmeye alındığını göstermektedir (NATO Archives, 11 September 1974: IMSM-0400-74, "Implications of the Withdrawal of the Greek Military Forces from the Integrated NATO Forces,").

Söz konusu bu gelişme, Türkiye ile Yunanistan'ın NATO savunma planlaması dahilindeki konumlarının 1974 sonrasında farklılaşmasına yol açtı. Kıbrıs krizinden önce her iki ülke de 1975-1980 kuvvet hedeflerinin hazırlanması sürecinde NATO'nun ülke bazlı incelemelerine tabi tutulmuştu. Kriz sonrasında ise Türkiye, kuvvet planlarının NATO tarafından incelendiği mekanizma içerisinde kalmaya devam etti. Kasım 1974 tarihli Türkiye ülke raporunda kuvvet yapısından savunma harcamalarına, teçhizat eksikliklerinden dış askeri yardıma kadar geniş bir alanda değerlendirmelerin sürdürülmesi bunun açık bir göstergesiydi. Yunanistan'ın DRC (Defence Review

Committee) çalışmalarından ayrılması ise iki ülkenin güney kanadındaki askeri rollerinin aynı planlama mekanizması içinde değerlendirilmesini güçleştirdi (NATO Archives, 11 September 1974: IMSM-0400-74, “Implications of the Withdrawal of the Greek Military Forces from the Integrated NATO Forces,”). Bununla birlikte Yunanistan’ın çekilmesini NATO’nun güney kanadındaki bütün sorunların temel nedeni olarak değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Türkiye’nin kuvvetlerinin modernizasyonu, teçhizat eksiklikleri ve dış askeri yardıma bağımlılığı Kıbrıs krizinden önce de mevcut olan yapısal sorunlardı. Yunanistan’ın kararı bu sorunları ortaya çıkarmadı fakat güney kanadındaki savunma planlamasının yürütüldüğü kurumsal ortamı değiştirdi. NATO böylece bir taraftan Yunanistan’ın entegre askeri yapının dışında kalmasının doğurduğu komuta ve planlama sorunlarıyla uğraşırken, diğer taraftan Türkiye’nin ittifaka tahsis ettiği geniş kuvvet yapısının modernizasyonunun sürdürülmesi meselesiyle karşı karşıya kaldı (NATO Archives, PO(75)93, “Communications and Overflights in the Southern Region,” 8 August 1975).

Bu durum 1974-1976 döneminde Türkiye’nin güneydoğu kanadındaki konumuna farklı bir önem kazandırdı. Yunanistan’ın kuvvet planlama mekanizmasının dışında kalması Türkiye’nin NATO açısından önemini tek başına artıran bir gelişme olarak yorumlanamaz. Bununla birlikte, güney kanadındaki bütünleşik askeri düzenin zayıfladığı bir dönemde Türkiye’nin NATO askeri yapısı ve savunma planlaması içerisindeki sürekliliği daha görünür hale geldi. Aynı dönemde Amerikan silah ambargosunun Türkiye’nin dış askeri yardım imkanlarını sınırlandırması ise NATO açısından birbiriyle bağlantılı iki sorunun ortaya çıkmasına neden oldu: güney kanadındaki mevcut askeri düzenin bütünlüğünün korunması ve Türkiye’nin bu düzen içerisindeki kuvvet katkısının sürdürülebilmesi. (PO(75)139, “Interim Policy Regarding Infrastructure Projects in Greece,” 3 December 1975). Dolayısıyla Kıbrıs krizinin NATO savunma planlaması üzerindeki etkisini Türk-Yunan askeri dengesindeki basit bir değişim üzerinden açıklamak yeterli değildir. 1974 sonrasında ortaya çıkan asıl değişim, ittifakın güney kanadındaki savunma düzeninin giderek daha parçalı bir görünüm kazanmasıydı. Yunanistan’ın entegre askeri yapıdan ve Savunma İnceleme Komitesi çalışmalarından çekilmesi planlamanın kurumsal bütünlüğünü zayıflatırken, Türkiye’nin kuvvet hedeflerinin gerçekleştirilmesi ise modernizasyon, mali kaynak ve dış askeri yardım sorunlarıyla karşı karşıya kaldı (NATO Archives, PO(75)100, “Interim Policy Regarding Infrastructure Projects in Greece,” 20 August 1975). NATO’nun 1974-1976 dönemindeki temel güçlüğü bu nedenle iki müttefik arasındaki askeri dengeyi yeniden kurmaktan ziyade, Kıbrıs krizinin ardından güney kanadındaki mevcut savunma kapasitesini ve planlama düzenini sürdürebilmektir.

Sonuç

1974 Kıbrıs Krizi, Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlığın NATO bünyesindeki yansımalarını daha görünür hale getirdi. Temmuz 1974’te Türk kuvvetlerinin bir kısmının ulusal kontrole alınması, Ağustos’ta Yunanistan’ın entegre askeri yapıdan

çekilmesi ve ardından gelen Amerikan silah ambargosu, Kıbrıs meselesini ittifakın askeri değerlendirmelerinde kalıcı bir gündem maddesine dönüştürdü. Bu gelişmelerin, NATO'nun 1975-1980 dönemi kuvvet hedeflerini belirlediği bir sırada yaşanması, krizi savunma planlaması açısından da önemli kıldı.

NATO belgeleri, Türkiye için belirlenen kuvvet hedeflerinin Kıbrıs krizinden önce bile ülkenin mevcut ulusal planlarının üzerinde bir askeri ve mali çabayı gerektirdiğini göstermektedir. Savunma İnceleme Komitesinin 1974 içinde hazırladığı çalışmalar, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önemli miktarda kuvvet tahsis etmesine karşılık, teçhizat ve modernizasyon bakımından ciddi eksiklikler taşıdığını göstermektedir. Kasım 1974 tarihli Türkiye raporunda muhabere ve NBC savunma teçhizatındaki eksiklere dikkat çekilmiş, savunma harcamalarındaki nominal artışların enflasyon karşısında reel bir genişleme sağlamadığı belirtilmiştir. NATO makamlarının asıl kaygısı, Türkiye'nin askeri insan gücünden çok, bu kuvvetlerin teçhizatlandırılması ve belirlenen hedeflere ulaşılmasıydı.

Dış askeri yardım, bu değerlendirmelerin merkezinde yer alıyordu. NATO, Türkiye'nin 1975-1980 hedeflerinin önemli bir bölümünün dış yardım olmaksızın gerçekleştirilemeyeceğini kriz öncesinde kabul etmişti. Kasım 1974 raporunda da Türkiye'nin öngörülebilir gelecekte dış yardıma bağımlı kalacağı vurgulanmış ve Amerikan yardımının Kıbrıs meselesine bağlı hale geldiğine işaret edilmişti. Şubat 1975'te yardımın durdurulması, bu kaygıları doğrulamaktan çok, mevcut sorunları daha da belirginleştirdi. Ambargoyu Türkiye'nin askeri sorunlarının başlangıcı olarak görmek yanıltıcıdır. Teçhizat, modernizasyon ve mali kaynak sorunları ambargodan önce de mevcuttu. Değişen, bu sorunların ele alındığı siyasi ortamdı. Amerikan yardımının kesilmesi, NATO'nun kuvvet hedeflerinin dış yardımla gerçekleştirilebileceği yönündeki beklentisini belirsizleştirdi. 1975 içinde anlaşmazlığın Türkiye'deki ortak savunma tesislerine uzanması, meselenin NATO askerî makamlarının gündeminde kalmasına yol açtı. Ağustos 1975'te Uluslararası Askeri Karargah'ın Türkiye'deki Amerikan üs faaliyetlerinin askıya alınmasına ilişkin ayrıca bir çalışma hazırlaması bunun açık göstergesidir.

Yunanistan'ın Ağustos 1974'te askeri kanattan çekilmesi ve ardından Savunma İnceleme Komitesi çalışmalarına katılımını askıya alması ise, krizin sonuçlarının planlama organlarına kadar uzandığını göstermektedir. Türkiye ise bu süreçte NATO'nun kuvvet planlama mekanizması içinde kalmaya devam etti. Bu farklılaşmayı Yunanistan'ın çekilmesinin Türkiye'nin önemini doğrudan artırdığı şeklinde yorumlamak için belgeler yeterli değildir. Bunun yerine belgeler, NATO makamlarının Yunanistan'ın ayrıldığı bir dönemde Türkiye'nin kuvvet planlarını, askeri ihtiyaçlarını ve dış yardım meselesini değerlendirmeyi sürdürdüğünü göstermektedir.

1976'ya gelindiğinde ise, Türkiye'ye askeri yardım meselesinin NATO içinde ayrıca ele alınmaya başlanması bu sürecin devam ettiğini ortaya koymaktadır. Temmuz 1976'da Portekiz ve Türkiye'ye yardım sağlanması amacıyla oluşturulan ad hoc grubun çalışmalarının yıl sonunda da devam etmesi, Türkiye'nin askeri ihtiyaçlarının ittifak gündemindeki yerini koruduğunu göstermektedir. Kıbrıs krizinin ardından başlayan gelişmeler, 1974 sonunda kuvvet planlarının incelenmesinden 1976'da askeri

yardım meselesinin kurumsal bir çerçevede ele alınmasına uzanan bir süreç dönüşü. İncelenen belgeler, 1974 Kıbrıs Krizi’ni NATO’nun Türkiye’ye ilişkin değerlendirmelerinde tek başına bir dönüm noktası olarak okumak için yeterli kanıt sunmamaktadır. Teçhizatlandırma, modernizasyon ve dış yardım ihtiyacı krizden önce de NATO savunma planlamasının gündemindeydi. Krizin ardından değişen, bu meselelerin tartışıldığı siyasi ve askeri şartlardı. Yunanistan’ın çekilmesi ve Amerikan yardımının kesilmesi, NATO’nun daha önce belirlediği hedeflerin uygulanacağı zemini değiştirdi ve Türkiye’nin mevcut ihtiyaçlarının takip eden yıllarda da ittifak makamlarının gündeminde kalmasına neden oldu. Dolayısıyla 1974-1976 döneminde NATO’nun Türkiye’ye yönelik yaklaşımında bütünüyle yeni bir yaklaşımın ortaya çıktığını ileri sürmek güçtür. Daha isabetli olan, daha önce mevcut sorunların Kıbrıs krizinin ardından farklı siyasi şartlar altında ele alınmaya başlandığını söylemektir. NATO belgelerinin kronolojik olarak izlenmesi, Türkiye’nin ittifak içindeki askeri konumuna ilişkin değerlendirmelerin Kıbrıs krizi, silah ambargosu ve Yunanistan’ın çekilmesi gibi birbirini izleyen gelişmelerden bağımsız olmadığını göstermektedir. Kıbrıs krizinin NATO savunma planlaması açısından önemi, Türkiye’nin stratejik konumuna ilişkin tartışmalarla birlikte, daha önce belirlenmiş hedeflerin ve mevcut ihtiyaçların değişen koşullar altında yeniden ele alınmasına yol açmasında aranmalıdır.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri ve Resmî Kaynaklar

Foreign Relations of the United States (FRUS). (1975). Editorial note, February 5, 1975. Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume XXX: Greece; Cyprus; Turkey, 1973-1976 (Document 173). U.S. Department of State, Office of the Historian.

NATO. (1974, March 18). 1975-1980 force proposals: Turkey (DRC/WP/74/2). NATO Archives.

NATO. (1974, April 19). 1975-1980 draft force goals-General report (DRC/WP(74)1 GEN REP-REV1). NATO Archives.

NATO. (1974, May 29). Force goals for 1975-1980 (DPC/D(74)10). NATO Archives.

NATO. (1974, July 21). Withdrawal of Turkish forces to national control (IMSWM-172-74). NATO Archives.

NATO. (1974, September 11). Implications of the withdrawal of the Greek military forces from the integrated NATO forces (IMSM-0400-74). NATO Archives.

NATO. (1974, November). NATO defence planning, 1975-1979: Turkey (DRC/WP(74)5 TU). NATO Archives.

NATO. (1975, August 8). Communications and overflights in the southern region (PO(75)93). NATO Archives.

NATO. (1975, August 20). Interim policy regarding infrastructure projects in Greece (PO(75)100). NATO Archives.

NATO. (1975, August 27). Suspension of US base operations in Turkey (IMSM-0455-75). NATO Archives.

NATO. (1975, December 3). Interim policy regarding infrastructure projects in Greece (PO(75)139). NATO Archives.

NATO. (1976, July 23). Establishment of an ad hoc group on military assistance for Portugal and Turkey (IMSM-0445-76). NATO Archives.

NATO. (1976, December 8). Ad hoc group on military assistance to Portugal and Turkey (IMSM-0714-76). NATO Archives.

2. Araştırma ve İnceleme Eserleri

Bahçeli, T. (1990). Greek-Turkish relations since 1955. Westview Press.

Balcı, T. (2012). The Cyprus Crisis and the southern flank of NATO (1960-1975). *International Review of Turkish Studies*, 2(3), 30–50.

Başlamışlı, M. (2025). Turkish-American and NATO relations after the embargo: Türkiye's strategic position in light of NSSM 227, CIA, and NATO defense planning documents (1974-1980). *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 21(52), 355-372. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrj.1786004>

Bölükbaşı, S. (1988). The superpowers and the Third World: Turkish-American relations and Cyprus. University Press of America.

Couloumbis, T. A. (1983). The United States, Greece, and Turkey: The troubled triangle. Praeger.

Hale, W. (2000). Turkish foreign policy, 1774-2000. Frank Cass.